

SÜMERBANK KAYSERİ BEZ FABRİKASI'NIN KURULUŞUNUN DÖNEMİN GAZETELERİNDE SUNUMU: *CUMHURİYET*, *ULUS* GAZETELERİ ÖRNEĞİ¹

Dr. Öğr. Üyesi Ebru DAVULCU²

Doç. Dr. Asım DAVULCU³

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından yaşanan ilk yıllar, ulusal birlik ve bütünlüğün sağlanmasının gaye edinildiği, ulus devlet anlayışının yerleştirilmeye çalışıldığı bir sürece sahne olmuştur. Bu dönemde ekonomik alanda gerçekleştirilen inkılaplar da dikkat çekmektedir. Milli ekonomi düşüncesinin harekete geçirilmesi açısından önem taşıyan bu inkılaplarla, tarımsal faaliyetlerinin desteklenmesi, haberleşme, ulaşım, enerji kaynaklarının kamusallaştırılmasının yanı sıra, sanayileşmede de önemli atılımlar yapılmıştır. Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası'nın kurulması, bu atılımların bir parçasıdır.

Devlet önderliğinde kalkınma döneminde ve Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı çerçevesinde, Türk Sovyet işbirliği ile 1935 yılında kurulan Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası, 1935'te hizmete açılmıştır. Kayseri, Anadolu'nun önemli bir ticaret şehri olması ve önemli ulaşım yollarının kavşağında bulunması sebebiyle bu fabrika için tercih edilmiştir. Böylece, Anadolu'da üretilen pamuk daha kolay biçimde üretilebilecek ve arz edilebilecek, Sümerbank ülke kalkınmasında daha verimli rol oynayabilecektir.

Bu çalışmada, Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası'nın kuruluş sürecine ilişkin Türk-Sovyet ekonomik ilişkileri ve fabrikanın kurulma aşaması ile ilgili bir literatür değerlendirmesi yapıldıktan sonra, bu sürece ilişkin haberlerin dönemin önde gelen ulusal gazetelerinden *Cumhuriyet* ve *Ulus*'taki sunumu incelenmiştir. Basının, Atatürk'ün de talimatıyla, yeni kurulan Cumhuriyet rejimini, ulus devlet anlayışını topluma izah etmede ve benimsetmedeki görev ve sorumlulukları ve Türk-Sovyet ilişkilerini izah etmeleri kapsamında değerlendirilen gazetelerde bulunan haberler, söylem çözümlemesine tabi tutulmuştur. Çalışma niteliksel bir incelemedir.

Anahtar Kelimeler: Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası, *Cumhuriyet* Gazetesi, *Ulus* Gazetesi

¹ Bu çalışma, 2. Uluslararası Erciyes Bilimsel Araştırma Kongresinde bildiri olarak sunulmuştur.

² Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü, eakbaba@erciyes.edu.tr

³ Erciyes Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Tekstil Mühendisliği Bölümü, adavulcu@erciyes.edu.tr

PRESENTATION OF THE ESTABLISHMENT OF SÜMERBANK KAYSERİ CLOTH FACTORY IN THE NEWSPAPERS OF THE PERIOD: THE SAMPLE OF CUMHURİYET AND ULUS NEWSPAPERS

ABSTRACT

The first years after the establishment of Turkish Republic witnessed a period through which national collaboration and integration was aimed and the nation-state concept was tried to be established. The revolutions made in the economic field during this period are also noteworthy. With these revolutions, which were important as they would disseminate the idea of national economy, important steps have been taken in industrialization as well as supporting agricultural activities, communication, transportation, and publicization of energy resources. The establishment of Sumerbank Kayseri Cloth Factory is a part of these initiatives.

Sumerbank Kayseri Cloth Factory was established in 1935 in cooperation with the Turkish Soviet in the period of development under the leadership of the state and within the framework of the First Five-Year Industrialization Plan. Kayseri was selected as a place for this factory as it is important commercial city in Anatolia and is located at the junction of important transportation routes. Thus, the cotton produced in Anatolia will be produced and supplied more easily and Sumerbank will be able to play a more productive role in the development of the country.

The study initially makes a literature review on the Turkish-Soviet economic relations and the establishment phase of the Sumerbank Kayseri Cloth Factory, the presentation of the news related to this process in the leading national newspapers of the period, *Cumhuriyet* and *Ulus* newspapers have been examined. The news in the newspapers, which were evaluated within the scope of the press and Atatürk's instructions and their duties and responsibilities in explaining and adopting the newly established Republican regime, the understanding of the nation-state and the Turkish-Soviet relations, were subjected to discourse analysis. The study is a qualitative study.

The news in the newspapers evaluated within the scope of the press's duties and responsibilities in explaining and adopting the newly established Republican regime as also instructed by Atatürk himself, the understanding of the nation-state, and the Turkish-Soviet relations were subjected to discourse analysis. The study is a qualitative study.

Keywords: Sumerbank Kayseri Cloth Factory, *Cumhuriyet* Newspaper, *Ulus* Newspaper

GİRİŞ

Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası, erken Cumhuriyet döneminin en önemli kuruluşlarından. Ulusallaşma, devletçilik anlayışı, ekonomik alanda yapılan inkılapların bir sonucu olarak gösterilebilecek fabrika, memleketin ekonomik kalkınmasının bir zaferi olarak görülmüştür. Ülkeyi tarımsal ekonomiden ve yalnızca hammaddeci olmaktan kurtaracak fabrikanın, bir kombina şeklinde tesis edilmesi, bünyesindeki elektrik santrali, dökümhane, makine tamir atölyeleri, mal depoları, garajlar, soğutma havuzları, kantinler, mektep, lojman,

fabrika dispanseri aracılığıyla modern Türkiye'nin yapısal koşullarının izlerini bu fabrika üzerinden sürebilmek bakımından değerlidir.

Fabrikanın Sovyet Rusya'nın ekonomik ve teknik desteği ile kurulması, Türkiye Cumhuriyeti'nin 2. Dünya Savaşı öncesinde dış işlerinde yürüttüğü politikayı da anlamakta yardımcı olmaktadır.

Kayseri Sümerbank Bez fabrikası hakkında yapılan literatür incelemesinde, fabrika hakkında hazırlanan 3 adet yüksek lisans, 1 adet doktora tezine rastlanmıştır. Hazırlanan yüksek lisans tezlerinin tümü mimarlık; doktora tezi ise erken Cumhuriyet dönemi kalkınma hamleleri çerçevesinde fabrikayı ele almıştır.⁴ Akademik tezlerin dışında Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası hakkında yayınlanmış makaleler de bulunmaktadır. Yüksek lisans tezlerinde olduğu gibi konuya mimari bir bakış açısı ile yaklaşan makaleler olduğu gibi⁵, fabrikanın sosyal olanaklarına değinen⁶, fabrikanın kuruluş sürecini resmi belgelerle destekleyerek anlatan⁷ makaleler de mevcuttur.

Bu çalışmada, daha evvel yapılan çalışmalardan farklı olarak, Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası'nın açılışının dönemin iki önemli gazetesi *Cumhuriyet* ve *Ulus*'ta nasıl yayınlandığı incelenecektir. Atatürk'ün Cumhuriyet Türkiye'sinde basına biçtiği görev, Cumhuriyet etrafında çelikten bir kale vücuda getirmektir (Atatürk, 1924, www.ktb.gov.tr). Bu görev çerçevesinde, gazetelerde fabrikanın açıldığı 16 Eylül 1935 ve 24 Eylül 1935 tarihleri arasında yayınlanan haberler, söylem çözümlemesine tabi tutulacaktır. Niteliksel bir incelemenin yapılacağı çalışmada, Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası'nın kuruluşu ile ilgili verilen haberlerde Sovyet Rusya ile olan ilişkilerin, devletçi politikaların, inkılapların; fabrika ve memleketin inkişafı arasındaki bağın nasıl kurulduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır. İncelemede ulus devlet anlayışı, inkılaplar, yapılan uluslararası anlaşmalar konusunda gazetelerde yayınlanan haberlerin, iktidarı koruyan ve siyasi, ekonomik politikaların toplum tarafından benimsetilmesini sağlayan bir niteliğinin bulunması umulmaktadır. Çalışmada gazetelerin bir haftalık bir süreç içinde yayınlanan haberlerinin değerlendirilmesinde ise, açılış dolayısıyla haberlerin en yoğun ilk haftada verileceği kanısının taşınması etkili olmuştur.

Çalışmada yapılacak söylem çözümlemesinden önce, Türk Sovyet ekonomik ilişkileri, fabrikanın kurulma süreci ve Türkiye Cumhuriyeti açısından önemi hakkında da bilgi verilecektir.

⁴Yüksek lisans tezlerini hazırlayanların ismi ve tez adları şu şekildedir: Bahar Elagöz Timur, Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası Bakım ve Onarım Atölyesi Restorasyon Projesi / Merve Koçak, İşlevini Yitirmiş Alanların Dönüşümüne İlişkin Çevresel Risk Değerlendirmesi, Strateji ve Öneriler: Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası Örneği / Hikmet Eldek, Value Assesment For Defining the Conservation principles for Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası.

Doktora tezini hazırlayanın ismi ve tez adı şu şekildedir: Burak Kesgin, Erken Cumhuriyet Dönemi Kalkınma Arayışları ve Sovyet Deneyimi: Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası.

⁵ Arş. Gör. Burak Asiliskender'in yazdığı "Erken Cumhuriyet'in 'Modern' Mirası: Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası ve Lojmanları" makalesi konuya mimari açıdan yaklaşmış bir çalışmadır.

⁶ Ali Asger Eren, Doç. Dr. Serkan Tuna tarafından yazılan "Birinci Sanayi Planı Kapsamında Kurulan Sümerbank Dokuma Fabrikalarında Beslenme, Giyim, Kreş ve Okul Olanakları (1935-1950) örnek gösterilebilir.

⁷ Prof. Dr. Yaşar Semiz ve Öğr. Gör. Güngör Toplu'nun yazdığı "Cumhuriyet Döneminde Devlet Tarafından Kurulan İlk sanayi Kuruluşu Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası" örnektir.

1. 1925-1935 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE VE SOVYET RUSYA ARASINDAKİ EKONOMİK İLİŞKİLER

Tarihi Osmanlı Devleti'ne dayanan Rusya ilişkileri, erken cumhuriyet döneminde yakın ve dengeli bir biçimde seyretmiştir. Yakınlaşmada, batının emperyalist tutumunun, İngiltere'nin İstanbul'u işgalinin, Kurtuluş Savaşı sürecinin etkisi büyüktür. Çarlık Rusya'sının yıkılması ve Ekim Devrimi'yle Sovyetler Birliği'nin kurulması; Anadolu'nun Sevr Antlaşması'yla parçalanması sonrasında Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde ulusal bağımsızlık mücadelesinin verilmesi, ikili ilişkilerde önemli dönüm noktalarıdır (Balta ve Özkan, 2016, 19). Batılı güçler işgal konumunda iken Sovyet Rusya, milli mücadele kuvvetlerine gerek finansman, silah; gerekse diplomatik destek vermiştir. Ankara hükümeti de bunun karşılığında Azerbaycan ve Gürcistan'ın Sovyet Rusya'ya katılmasını sağlamıştır (Tokgöz, 2011, 7). Bu bilgiler ışığında Sovyet Rusya sınırlarının hemen güneyinde yer alan Anadolu'nun, Avrupa'nın emperyalist güçlerinin eline geçmesinden, mücadelenin komünizme mesafeli ancak anti-emperyalist karakteri ağır basar bir şekilde yönetilmesinin tercih edildiği belirtilebilir (Balta ve Özkan, 2016, 19).

1920 ve 1930'lu yıllarda, Sovyet Rusya ve Türkiye Cumhuriyeti'nin öncelikle toprak bütünlüğünün garanti altına alınması, sağlam ve istikrarlı bir ekonomik ve siyasi düzenin kurulması ve uluslararası alanda kabul görmek şeklinde tanımlanabilecek öncelikleri bulunmaktadır. Bu dönemde imzalanan Moskova ve Kars anlaşmaları ile 1925 Türk-Rus Dostluk ve Tarafsızlık Anlaşması, sınırların belirlenmesinin yanında, hem Sovyet Rusya hem de Türkiye Cumhuriyeti'nin birbirleri için tehdit oluşturmadıklarının bir göstergesidir. 1925 yılı Türkiye Cumhuriyeti ve Batı arasındaki ilişkilerin sorunlu olduğu bir yıldır. İngiltere ile Musul, İtalya ile Akdeniz güvenliği ve adalar, Fransa ile Hatay meseleleri nedeniyle sıkıntılar yaşanmaktadır. Batı ile yaşanan bu sıkıntılar doğuda güçlü bir devletle yapılan anlaşmalar ile denge altında tutulmak istenmiştir (Çelikkpala, 2019, 4). Türkiye ve Sovyet Rusya arasındaki siyasi ilişkiler, 1930'lu yılların ilk yarısına kadar bu düzeyde devam etmiştir.

Bu dönemde iki ülke arasındaki ilişkilerin ekonomik bir boyutu da bulunmaktadır. 1927 yılında iki ülke arasında ticareti artırmak amacıyla bir anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmanın yapılmasında Sovyet Rusya'nın ticaret bakanlığının 1926 yılı Kasım ayında Türk mallarına karşı kısıtlayıcı uygulamalar getirmesinin payı bulunmaktadır. 1927 yılında imzalanan Ticaret ve Deniz Ulaşımı Antlaşması bu uygulamanın düzeltilmesi için önemlidir. İki ülke arasındaki ekonomik ilişkileri geliştirmek amacıyla bu anlaşma yapılmıştır (Benhür, 2008, 301).

Türkiye 1930'lu yıllara gelindiğinde, dünya ticaretinin gerilemesine yol açan Büyük Buhran karşısında ithal ikamesine dayalı sanayileşme modelini ön plana çıkaran uygulamalara geçmiştir. Devlet öncülüğünde gerçekleştirilecek planlı bir sanayileşme için rota çizilirken, Sovyet Rusya'nın finansman ve teknik konularda yardımı istenmiştir. Bu nedenle 1932 yılında Başbakan İsmet İnönü davet üzerine Moskova'ya gitmiştir (Tokgöz, 2011, 8). Bu ziyarette Sovyet Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkinin siyasi ve ideolojik farklılıklarla birlikte

ekonomik açıdan önemine değinilmiş, Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne üye olmak konusundaki kararlılığı Moskova hükümetine aktarılmıştır (Müezzinoğlu, 2018, 259).

Bu görüşme, iki ülkenin ekonomik ilişkilerinde olumlu sonuçlar vermiştir. Şerafettin Turan, iki ülke arasındaki ilişkilere yön veren bu görüşmede alınan kararları şu şekilde sıralamıştır (Turan, 2003, 122):

1. Moskova Hükümeti Türkiye'ye 8 milyon dolar kadar, 20 yıl vadeli ve faizsiz, eşit taksitlerle ödenecek, bir kredi verecek,
2. Türkiye borç taksitlerini mal ihracatı ile ödeyecek,
3. Sovyet Rusya Hükümeti Türkiye'nin "plan" çalışmalarına her düzeyde teknik yardım vermeyi, uzmanlar göndermeyi sağlayacak,
4. Türkiye alacağı krediyi Rusya'dan yapacağı makine ve diğer girdilerin ithalatında kullanacak.

1934-1938 dönemini kapsayan "Birinci Beş Yıllık Sanayi Programı"nın ön çalışmalarını Prof. ORLOF başkanlığındaki karma uzmanlar kurulu yaptı. Hazırlanan ön raporda başta "tekstil" olmak üzere, kimya, madencilik, demir-çelik, kendir-keten, kağıt, selüloz, kükürt, seramik gibi alanlarda yatırım yapılması öngörüldü (Aydemir, 1999, 353-354).

Öncelikle ele alınan Kayseri ve Nazilli fabrikalarının kurulmasında Sovyetlerin yapacağı teknik ve mali yardımların niteliğini ve boyutlarını kapsayan "Protokol" 21 Ocak 1934'de imzalandı ve uygulamaya geçildi. İki fabrikanın projelendirilmesi ve inşaatının gerçekleştirilmesi işi için Moskova'da TURSTROY adlı bir şirket kuruldu. Şirket bir yıl gibi kısa sürede öngörülen iki projeden biri olan, 35 bin iş ve bin tezgahtan oluşan Kayseri fabrikasını 16 Eylül 1935'de tamamladı ve Atatürk tarafından işletmeye açılmasını sağladı. Ülkenin bu ilk büyük ölçekli fabrikası pamuk ipliği ve pamuklu dokuma-bez üretmeye başladı (Tokgöz, 2011, 8-9).

2. SÜMERBANK KAYSERİ BEZ FABRİKASI'NIN KURULUŞU VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ AÇISINDAN ÖNEMİ

Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik temellerinin atıldığı 1923 yılında düzenlenen İzmir iktisat kongresinde kalkınmanın sağlanmasında özel teşebbüsün itici olması, devletin özel girişimciliği desteklemesi, teşviki yönünde alınan kararlar, 1930'lu yılların başına kadar uygulama alanı bulmuş; ancak daha sonra çeşitli sorunlar baş göstermiştir. Özel teşebbüsün yeterli sermaye birikimine sahip olmaması, alt yapı sorunları, yetişmiş insan gücünün yetersizliği, 1929 Dünya ekonomik buhranının sınırlı da olsa etkilerinden⁸ müteşekkil olan bu sorunlar, yeni bir ekonomik modelin uygulanmasını zorunlu hale getirmiştir. Yeni modelin

⁸ 1929 Ekonomik buhranının yaşandığı dönemde Türkiye'de, ihracat gelirlerinde bir düşüş yaşanmıştır. miktar olarak daha fazla ihracat gerçekleştirilmesine rağmen, fiyatların hızla gerilemesi sebebiyle daha az döviz girdisi elde edilmiştir. Bu dönemde Türkiye ekonomisi olumsuz yönde etkilenmiş ve şu sonuçlar ortaya çıkmıştır: 1) Dış borç ödemeleri ertelenmiş, ithalat kısılmak zorunda kalmıştır. 2) Türk tarım ürünlerinin fiyatı gerilemiş ve ihracat gelirleri azalmıştır. 3) Türkiye yapacağı ithalatın finansmanı için borç para bulmakta zorlanmaya başlamıştır. 4) Dış ticaret açığı artmıştır (Koçtürk, Gölalan, 2010, 56).

esasını ise, devlet planlamaları ve yine devletin kuracağı teşebbüsler aracılığı ile gerçekleştirilecek sanayileşme politikaları oluşturmaktadır.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomisi için çekici bir güç olarak düşünülen sanayileşme, dönemin devlet adamları tarafından oldukça değerli görülmektedir. Mustafa Şeref Özkan, üretim ve teknik hususlarda geri kalmış milletlerin dengesinin uluslararası piyasanın düzenlenişine terk edildiğinde, o milletlerin yıkılışına da göz yumulmuş olacağını söylemiştir. Ortaya çıkacak bilanço açığı ise, memleketin kamusal ve ticari teşebbüslerinin yabancılara satılabileceği bir halin ortaya çıkabileceğini açıklamıştır. Yine dönemin devlet adamlarından Başbakan İsmet İnönü, sanayi tesisinin kolay olmadığını, örgütlenme ve sermaye gerektirdiğini belirtirken, yüksek hayat yaşamak isteyen milletlerin tüm bu zorluklara karşı sanayileşmekten vazgeçmemesi gerektiğini ifade etmiştir (Kiper, 2006, 27).

Bu ideal ile Türkiye Cumhuriyeti, 1930'lu yıllarda ekonomi politikasını değiştirmiştir. İlk zamanlar burjuvaziden tepki alan devlet merkezli politikalar –zamanla ılımlı bir ilişki benimseniş, uzlaşma yoluna gidilmiştir.– çerçevesinde hareket edilmiştir (Kuruç, 1993, 63). Dünya ekonomik buhranından belki de hiç etkilenmemiş ve güçlenerek çıkmış olan Sovyet Rusya ile işbirliği yapılmasına karar verilmiştir. Öncelikle 1930 yılı sonlarında Hariciye Vekili Tefik Rüştü Aras (İlkin, 2004, 205); 25 Nisan- 10 Mayıs 1932'de de Sovyet Hükümetinin daveti üzerine Başbakan İsmet İnönü ve Hariciye Vekili Tefik Rüştü Aras Rusya'yı ziyaret etmiştir (İnönü, 2009, 506-515). 1933 yılında da Sümerbank Yasası kabul edilmiştir.

Sümerbank yasaı, kurulacak fabrikalar için yaptığı nitelermeler ile devletin sermaye varlığını hukuk alanına yerleştirir. Kurulacak olan tesisler, "sermayesi devlete ait fabrikalar" şeklinde nitelendirilir ve devletçi bir sermaye birikiminin güç alacağı ve şekilleneceği bir hukuk çizgisinin ilk basamağı oluşturulur. Sümerbank modelinin özel kesime kaynak aktarımcı değil, yatırımcı-üretimci yönünün ağır basması dolayısıyla; sanayinin daha da gelişeceği umulmuştur. Böylece sanayi hareketi ekonomiye yön çizecek, devlet kesimindeki kuruluşların ortak bir statüye yerleşmesi öncelik kazanacaktır (Kuruç, 1993, 63-64; 66-67).

Bu yasa ile birinci beş yıllık endüstri planının temel yürütücülüğünü yapacak bir kurum oluşturulmak istenmiştir. Plan çalışmalarını, Mustafa Şeref Bey'in bakanlığı esnasında Sovyet Planlama uzmanlarından oluşan bir heyet kontrolünde başlamış (Kalfa, 2007, 416), 11 Temmuz 1933'te Sümerbank kurulmuştur.

Sümerbank, başta tekstil ve giyim sanayi olmak üzere imalat sanayisi alanlarında yatırım, kuruculuk, işletmecilik, bankacılık yapmak ve her türlü mal ve hizmetin üretimi, pazarlaması, dış alım satım hizmetlerini yürütmek için kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin sanayileşmesinde başı çeken Sümerbank, ilk önce kurulacak sanayi kolları için ulusal ve özel teşebbüslerle çalışacak bir devlet teşekkülü olacak, sanayileşmeye süreklilik kazandırarak gerekli personelin yetişmesini sağlayacaktır. Ayrıca devlet sermayesi ile kurulacak olan sınaı kurumların etüt ve projelerini hazırlayarak, kuracak ve yönetecektir (Kal, 2016, 102-103).Sümerbank'ın yüklendiği bu misyon, katı bir devletçilik anlayışı ile kurulmadığının bir göstergesidir.

Sümerbank Türkiye'nin sanayileşmesine öncülük etmiştir. Özellikle dış bağımlılığın yüksek olduğu tekstil konusunda yeni fabrikaların kurulmasında etkin olmuştur. Bu fabrikalar arasında, Ereğli Bez Fabrikası (Konya), Nazilli Basma Fabrikası, Malatya Bez Fabrikası (İş Bankası ve Ziraat Bankası ile birlikte); taranmış yün ipliği (kamgarn) ve dokuma üretmek üzere Bursa Merinos Fabrikası, suni ipek üretmek üzere Gemlik Suni İpek Fabrikası ve Kayseri Bez Fabrikası bulunmaktadır(Eren, Tuna, 2018, 167).

Tekstil fabrikalarının kurulmasında, Sovyet Rusya'dan destek alınmıştır. İsmet İnönü ve Tefik Rüşti Aras'ın 1932 yılında yaptıkları Sovyet Rusya ziyaretinde, karşılığı Türk ihraç malları ile ödenecek 8 milyon altın dolarlık kredi alınması kararı bu konuda önem arz etmektedir. Çünkü Sovyet Rusya'ya bu kredinin sadece dokuma sanayiinde kullanılması ve kullanılacak makinelerin yine Sovyet Rusya'dan temin edilmesi taahhüt edilmiştir (Kepenek ve Yentürk, 2001, 68-69). Bu anlaşmanın ardından, 12 Ağustos 1932'de Türkiye'ye tekstilciler ve diğer Sovyet uzmanlar gelmiştir (Ertem, 2013, 160). Yaptıkları inceleme sonucu hazırladıkları raporda, öncelikle üç fabrika kurulacağını, bu fabrikaların kurulması düşünülen yerlerden, Eskişehir, Denizli, Sarayköy, Konya, Malatya, Kayseri, Afyon ve Nazilli yörelerinin, ücretler, mesken, hammaddeye (pamuk) ve kömüre uzaklık, su kaynağı, şose ve demiryolu bağlantıları, kanalizasyon, yerli inşaat malzemesi, deprem tehlikesi gibi faktörler açısından uygun olup olmadığına yer verilmiştir. Bu yörelerin çalışmaya ve fabrika kurmaya uygun olup olmadığı ile ilgili bilgilere yer verilmiştir (Şağan, 2005, 95). Daha sonra ilk iki fabrikanın Kayseri ve Nazilli'de kurulması kararlaştırılmıştır.

Böylece Sümerbank Kayseri Bez fabrikasının kuruluşuna giden yol da açılmıştır. İklim, enerji ve su kaynaklarına yakınlık, ulaşım, ticari merkezlere yakınlık, fiziki konum bu fabrika için Kayseri'nin seçilmesinde etkin olmuştur. Ayrıca fabrika, 1. Beş Yıllık Sanayi Planının⁹ da ilk tesisi olması bakımından önemlidir.

Fabrikanın temelleri 1934 yılında atılmıştır. Konuya ilişkin 20 Mayıs 1934 tarihli *Cumhuriyet* gazetesinin 1. sayfasında yer alan "En büyük mensucat fabrikamız Kayseri fabrikasının temeli bugün atılıyor" başlıklı bir haberde Kayseri'de temeli atılacak bez fabrikasının ehemmiyetinden bahsedilmiş ve tüm dünyanın sınai hayatının ihtilaller ve buhranlar içerisinde kıvrılırken Türkiye'nin sanayileşmesi için hazırlanan programın ilk büyük mevzuunun tahakkuk ettirilmesinden kaynaklanan memnuniyet dile getirilmiştir. Ayrıca haberde, Sümerbank Kayseri Bez fabrikasının temelinin atılmasının, Türkiye'nin iktisadi temelinin atılması ile bir tutulduğu ifade edilmiştir (*Cumhuriyet*, 20 Mayıs 1934, 1). Haberde Sümerbank'ın sermayesinin hükümetçe takviye edileceği yönünde açıklamalar da yapılarak topluma devletçi kalkınma konusunda telkin de yapılmış, Sümerbank'ın dâhili nizamnamesinden de bahsedilmiştir (*Cumhuriyet*, 20 Mayıs 1934, 6).

⁹ 1. Beş Yıllık Sanayi Planı ana hedefleri bakımından önem taşımaktadır. Plana göre, büyük ölçüde dış alımlarla sağlanan temel tüketim mallarının ülke içinde üretimine geçilmesi, kurulacak sanayilerin yerli hammaddelere dayalı olması, sanayi kuruluşlarının hammadde ve işgücü kaynaklarına yakın bölgelerde kurulması kararları alınmıştır (Çiftçioğlu, 2008, 55).

Cumhuriyet gazetesinin 21 Mayıs 1934 tarihli sayısında, 1. sayfasında yer alan “İktisat savaşında yeni bir zafer”, “En büyük mensucat fabrikamızın temeli dün Kayseri’de merasimle atıldı” başlıklı haberde ise, Başbakan İsmet İnönü’nün nutkuna değinilerek Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası’nın memleket için önemine değinilmiştir. İnönü nutkunda, memleketin kurtuluş hareketinde en inandırıcı ve parlak delilin, fabrikaları kurmak ve onları işletmekte gösterilen himmet ve liyakat olduğunu belirtmiştir. Ardından dokumacılık konusuna değinerek, memleketin dokuma ihtiyacının giderilmesi ve memleketin inkişafı açısından kurulacak fabrikanın öneminden bahsetmiştir. Kayseri’de kurulacak fabrikayı, Türk-Sovyet dostluğunun bir abidesi olarak niteleyen İnönü, fabrikanın Sovyet Sanayiinin en parlak misali olacağını da altını çizmiştir. Kurulacak fabrikanın evsafından, milli bankaların hizmetinden de söz eden İnönü, Atatürk’ün konu ile yakından alakadar olduğundan da söz etmiştir. Türk milletinin çiftçi iken gösterdiği gayreti işçi iken de göstereceğini, Türk milletinin liyakatini bu sahada da ispat edeceğini açıklayan İnönü, bu açıklaması ile tarımdan sanayileşmeye evirilen ekonomik yapıya ve inkılaplara, Türklüğe, ulus devlet bilincine göndermelerde bulunmuştur (*Cumhuriyet*, 21 Mayıs 1934, 1, 6).

Resim 1: Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası illüstrasyonu önünde İsmet İnönü nutkunu okurken (*Cumhuriyet*, 21 Mayıs 1934, 1)

Fabrikanın inşaatının bitmesi ve ardından açılması ise 16 Eylül 1935 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Kal, fabrikanın toplumun Batılılaştırılmasında etkili olduğunu ifade etmiştir. Başta lojmanlar olmak üzere tüm mekânlar kentin mimari yapısına uygun hazırlanmıştır. Ekonominin ve eğitimin gelişiminde katkısı olan fabrika, işinde uzman kişilerin yetiştirilmesi bakımından önemlidir. Bu insanlar fabrikalarındaki çalışma sürelerinin ardından yeni tesisler kurarak, ülkenin ekonomik gelişimine katkıda bulunmuşlardır (Kal, 2016, 103). Kayseri’deki halkın fabrika ile ilgili beklenti ve düşünceleri *Cumhuriyet* gazetesinde yer alan “Kayseri bayram yapıyor” başlıklı haberde anlatılmıştır. Gazetenin Kayseri’deki hususi muhabiri, fabrikanın atılan temelinin dahi Kayserililerde derin bir intiba

bıraktığından söz etmiş, özellikle iş bulacak olmaları dolayısıyla yaşadıkları sevinçten bahsetmiştir (*Cumhuriyet*, 23 Mayıs 1934, 1,5).

3. YÖNTEM

Bu çalışmada Van Dijk tarafından geliştirilen söylem çözümlemesi yapılacaktır. Haberler, önce makro yapısal, ardından mikro yapısal özellikleri bakımından inceleneceklerdir. Makro yapısal incelemede, tematik ve şematik çözümleme yapılacaktır; tematik çözümleme kapsamında başlıklar, haber girişi ve olayın haber metninde sunumu; şematik çözümleme kapsamında ardalın ve bağlam bilgileri, haber kaynakları ve kaynaklardan yapılan alıntılar çözümlemeye tabi tutulacaktır. Mikro yapısal çözümleme kapsamında ise, sentatik çözümleme; nedensellik, karşıtlık, işlevsellik bağının araştırıldığı bölgesel uyum, sözcük seçimleri ve kanıtlayıcı belgeler-haberde kullanılan fotoğraflar çerçevesinde bir inceleme gerçekleştirilecektir.

Çalışmada, *Cumhuriyet* ve *Ulus* gazeteleri üzerinden bir değerlendirme gerçekleştirilmiştir. Bu gazetelerin seçilmesinde siyasi iktidara olan yakınlıklarının etkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla, ulus devlet anlayışı, inkılâplar, yapılan uluslararası anlaşmalar konusunda gazetelerde yayınlanacak haberlerin de iktidarı koruyan ve siyasi, ekonomik politikaların toplum tarafından benimsetilmesini sağlayan bir niteliğinin bulunması umulmaktadır. Ayrıca 2. Dünya Savaşı arifesinde, Sovyet ilişkilerini de ekonomi siyaseti üzerinden değerlendirmek ve iktidarın Sovyet Rusya'ya olan yaklaşımının izlerinin haber metinleri üzerinden sürüleceği düşünülmektedir.

Araştırma Soruları

1. Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası'nın kuruluşu ile ilgili verilen haberlerde Sovyet Rusya ile olan ilişkiler nasıl sunulmuştur?
2. Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası'nın kuruluşu ile ilgili verilen haberlerde,devletçi politikalar nasıl yansıtılmıştır?
3. Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası'nın kuruluşu ile ilgili verilen haberlerde, yapılan inkılâplar nasıl anlatılmıştır?
4. Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası'nın kuruluşu ile ilgili verilen haberlerde, memleketin inkişafı ve tekstil fabrikalarının kuruluşu arasındaki bağ nasıl kurulmuştur?

Çalışma kapsamında *Cumhuriyet* ve *Ulus* gazetelerinin Kayseri Bez Fabrikasının açılış töreninin düzenlendiği 16 Eylül 1935 ve bir hafta sonra 24 Eylül 1935 tarihli sayıları çalışma kapsamında tutulmuştur. Açılış dolayısıyla en yoğun haberlerin yapılacağı dönemin ilk bir hafta olacağı kanısı, çalışmanın bu tarihlerle sınırlanmasında etkili olmuştur.

4. BULGULAR

Araştırmada elde edilen bulgular, söylem çözümlemesinin doğası gereği makro ve mikro yapılar üzerinden ele alınacaktır.

4.1. Makro Yapısal Çözümlenmeler

4.1.1. Tematik Çözümleme

Tematik çözümlleme kapsamında, başlıklar ve haber girişleri ve olayın haber metninde sunumu incelenecektir.

Başlıklar

Cumhuriyet ve *Ulus* gazetelerinde 16-24 Eylül 1935 tarihleri arasında yer alan haberlerin ana, üst ve alt başlıkları, spotları aşağıda verilmiştir:

Tablo 1: *Cumhuriyet* Gazetesinde Yer Alan Başlıklar

<p>Haberin tarihi: 16 Eylül 1935 Konum: 1. Sayfa Alt Kuşak-5. Sayfa orta kuşak Başlık: Dost Sovyet Heyeti Alt Başlık: Ankara’da büyük törenle karşılandı. Kayseri kombinasi bugün törenle açılıyor. Spot:- Ara Başlık: Buradan giden heyet</p>
<p>Haberin tarihi: 17 Eylül 1935 Konum: 1. Sayfa Üst Kuşak-8. Sayfa sağ iki tam sütun Başlık: Kayseri fabrikası dün büyük törenle açıldı Alt Başlık: Bu açılış bütün yurd için ekonomik alanda bir dönüm noktası olacaktır Spot: Ekonomi Bakanı önemli bir söylev verdi. Törenden sonra verilen ziyafet Türk-Sovyet dostluğu yolunda candan tezahürlere vesile oldu. Ara Başlık1:Ekonomi Bakanının nutku Ara Başlık 2: Ham maddecilerin akıbeti Ara Başlık 3: Endüstri programımız Ara Başlık 4: Sovyet dostluğu Ara Başlık 5: “Vazife bilinerek ve zamanında yapılıyor”</p>
<p>Haberin tarihi: 18 Eylül 1935 Konum: 1. Sayfa Orta kuşak (Göbek)-5. Sayfa üst ve orta kuşak Başlık: Misafir Sovyet heyeti fabrikaları geziyor Spot: Dostlarımız, Ekonomi Bakanı ile beraber, Eskişehir ve İzmit fabrikalarını tetkik ettikten sonra İstanbul’a gelecekler Ara Başlık 1:Sovyet Dış işleri Komiserliğinin bir diyevi Ara Başlık 2: Tebrik telgrafları</p>
<p>Haberin Tarihi: 19 Eylül 1935 Konum: 8. Sayfa sağ sütun Başlık: Kayseri kombinasının açılışından intibalar Spot: -</p>

Cumhuriyet gazetesinde yer alan 4 haberden 3’ü 1. sayfada, 1’i 8. sayfada verilmiştir. 1. sayfada yer alan haberler üst, orta, alt kuşaklara dağılmıştır. Tamamen Kayseri Bez Fabrikası’nın açılışının fotoğraflarından oluşan foto haber ise, 8. sayfada sağ sütunda yer alır. Haberlerin 1. sayfada verilmesi, okuyucunun dikkatini çekmesi bakımından önemlidir. Yayınlanan haberlerin ana başlıklarından 3’ü yorum içermektedir. 17 Eylül 1935’te yayınlanan haberin ana başlığı “Kayseri fabrikası dün büyük törenle açıldı” şeklindedir. Kullanılan “büyük” ifadesi ile törene önem atfedilen haberin spotunda törenin ardından

verilen ziyafet ile Türk-Sovyet dostluğunun candan tezahürlere vesile olduğundan söz edilmiştir. Haberde yer alan 5 adet ara başlıktan biri, “Sovyet dostluğu” şeklindedir. Dolayısıyla bu haberin başlıklarının Sovyet dostluğu konusuna dikkat çektiği belirtilmelidir.

18 Eylül 1935 tarihli diğer haberin başlığı ise, “Misafir Sovyet heyeti fabrikaları geziyor” şeklindedir. Haberin spotunda da ana başlığında olduğu gibi Sovyet dostluğuna dikkat çekilmektedir: “Dostlarımız, Ekonomi Bakanı ile beraber, Eskişehir ve İzmit fabrikalarını tetkik ettikten sonra İstanbul’a gelecekler”. Ayrıca bu haberin ara başlıkların biri de Sovyet Dış işleri komiserliğine ayrılmıştır. 16 Eylül 1935’te yayınlanan haberin ana başlığı ise yalnızca “Dost Sovyet Heyeti”, alt başlık “Ankara’da büyük törenle karşılandı. Kayseri kombinası bugün törenle açılıyor.” biçimindedir. Bu haberin başlığı ile de Sovyet Rusya ve dostluk kelimesi arasında bir bağ kurulmak istenmiştir. Bu bağlamda okuyucunun algısının yönlendirilmeye çalışıldığı ifade edilebilir.

17 Eylül 1935 tarihli haberin ara başlıklarından biri de ““Vazife bilinerek ve zamanında yapılıyor””dur. Bu başlık, alıntı yapılarak hazırlanmıştır. Alıntı kullanılarak hazırlanan başlıklar, sözü söyleyene dikkat çekmektedirler. Bu sözler, Ekonomi Bakanı Celal Bayar’a aittir. İktidarın bu projeyi yerine getirirken görevlerini hem bilinçli hem de zamanına uygun yaptığına dikkat çeken bu başlık ile okuyucuya güven telkin etmektedir.

Özetle *Cumhuriyet* gazetesinde yer alan haberlerin başlıkları, Sovyet dostluğuna odaklanmıştır. Haberlerin başlıkları, haberlerin içeriği hakkında tam bir enformasyon sağlamaktadır. Yalnızca 16 Eylül 1935 tarihli haberin ana başlığında enformasyon eksiltimine gidilmiştir. Ana başlık, alt başlıkla birlikte okunduğunda anlam kazanmaktadır.

Tablo 2: *Ulus* Gazetesinde Yer Alan Başlıklar

<p>Haberin tarihi: 16 Eylül 1935 Konum: Manşet-5. Sayfa sağ iki sütun Başlık: Devletçiliğin büyük utkusu: Kayseri kombinası Alt Başlık: Bugün törenle açılacak kombina, ekonomik erkinliğimizin sağlam temellerinden biri olacaktır Spot: Açılıştta bulunacak olan B. Piatakof dün sabah geldi ve karşılandı. Özel tren gece saat 24 de Kayseri’ye hareket etti Ara Başlık: Kayseri kombinası hakkında dün Ankara radyosunda verilen konferanstır:</p>
<p>Haberin tarihi: 17 Eylül 1935 Konum: Manşet-5. Sayfa tam sayfa Başlık: Kayseri kombinası dün büyük törenle açıldı Spot: Kombınayı bir söyleviyle açan B. Celal Bayar dedi ki: Size vereceğim parola şudur: İstihalden çekinmeyiniz. Hedefine doğru yürüyen endüstrileşmemiz size dayanıyor. Vazifeniz asıl bundan sonra başlıyor. Ara Başlık: Dost Sovyetlerin kutlaması</p>
<p>Haberin tarihi: 18 Eylül 1935 Konum: 1. Sayfa Üst Kuşak-5. Sayfa üst kuşak Başlık: Erciyaşın gölgesinde Spot: Dostlarımız, Ekonomi Bakanı ile beraber, Eskişehir ve İzmit fabrikalarını tetkik ettikten sonra İstanbul’a gelecekler Ara Başlık 1: Sovyet dostlarımız dün akşam gittiler Ara Başlık 2: Sovyetlerden gelen dost sesi</p>

Haberin tarihi: 18 Eylül 1935

Konum: 6. Sayfa tam sayfa

Başlık: Pazartesi günü açılış töreninden türlü görünüşler

Ulus gazetesinde yer alan haberlerden 2'si manşetten, biri 1. sayfadan, biri 6. sayfadan verilmiştir. Bu dağılım haberlerin gazete tarafından gördüğü önemin göstergesidir. 1. sayfadan verilen ve manşetten olmayan haberin yeri üst kuşaktır. 6. sayfadan verilen haberin tamamı ise fotoğraflardan oluşmaktadır ve sayfanın tamamını kaplamaktadır.

Haberlerde kullanılan ana başlıkların 3'ünde yorum yapılmıştır. 16 Eylül 1935 tarihli haberlerin başlığı "Devletçiliğin büyük utkusu: Kayseri kombinası" şeklindedir. Bu başlık ile 1930'lu yıllardan itibaren uygulanmaya başlayan devletçi ekonomik kalkınma modeline bir gönderme yapılırken, Kayseri Bez Fabrikası bu modelin büyük bir yengisi olarak gösterilmiştir. Bu haberin alt başlığında, "Bugün törenle açılacak kombina, ekonomik erkinliğimizin sağlam temellerinden biri olacaktır" ifadeleri yer almaktadır. Alt başlıkta, kombina ekonomik erkinlikle ilişkilendirilmiştir.

17 Eylül 1935 tarihli haberde ise, ana başlıkta kombinanın büyük törenle açılacağı ifade edilmiştir. Böylece Kayseri Bez fabrikasına verilen değer vurgulanmıştır. Bu haberin spotunda ise Celal Bayar'ın nutkundan bir kısım verilmiştir. Bayar'ın üretimden vazgeçmemek konusundaki uyarısı dile getirilirken, hedefine yürüyen endüstrileşmenin Kayseri Bez fabrikasına ve burada çalışanlara dayandığına dikkat çekilmiştir. Bu haberin ara başlığı ise, Sovyet Rusya'nın kutlamasına yer verilmiş, Sovyet Rusya ile dost kelimesi arasında kurulan bağ ile bir özdeşleşme sağlanmaya çalışılmıştır.

18 Eylül 1935 tarihli haberde "Erciyaşın gölgesinde" başlığı kullanılarak, kombinanın Erciyes dağı ile ilişkisi kurulmuş ve Kayseri Bez Fabrikası yüceltilmiştir. Bu haberin ara başlıklarında ise Sovyet dostluğu ön plana çıkarılmıştır.

Haber Girişleri ve Olayın Haber Metninde Sunumu

Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan 16 Eylül 1935 tarihli haberde girişte, Kayseri Bez Fabrikası'nın açılış tören için gelen heyet ve seyahat bilgilerine ilişkin bilgi verilmiştir (*Cumhuriyet* gazetesi, 16 Eylül 1935, 1). 18 Eylül 1935 tarihli haberin girişinde de Sovyet heyetinin Kayseri'den ayrıldıktan sonra Türkiye'de açılan diğer fabrikaları gezdiği ve buralardaki ürünleri çok beğendikleri anlatılmıştır.

Üretim konusunda okuyucuya güven telkin eden girişte, heyetin seyahat bilgileri konusunda yoruma dayanmayan bilgi verilmiştir (*Cumhuriyet* gazetesi, 18 Eylül 1935, 1, 5). 17 Eylül 1935 tarihli haberde ise, girişte tören için görevlendirilen hususi muhabirin tören hakkında verdiği bilgi bulunmaktadır. Ayrıca, Halk evi Başkanı Naci ve Sovyet heyetinden Gordiyef'in söylevlerinin bir kısmı da girişte taşınmıştır. Bu haberin girişinde Kayseri halkının tören için yaşadığı heyecan ve onuncu yıl marşının hep bir ağızdan törende söylendiğinin ifade edilmesi ulus devlet anlayışının ön plana çıkarılması bakımından önemlidir. Bununla birlikte Gordiyef'in Türkçe "bayanlar ve baylar" şeklinde söze başladığı ve yine Türkçe "Yaşasın Sovyet Türk dostluğu" şeklinde sözlerini bitirdiğinden bahsedilmiş (*Cumhuriyet* gazetesi, 17 Eylül 1935, 1) ve girişte Sovyet-Türk dostluğu ön plana çıkarılmıştır.

Ulus gazetesinde yayınlanan 16 Eylül 1935 tarihli haberin girişinde Sovyet heyetini karşılama töreninden söz edilmiştir. Girişte Sovyet heyetinin “dost” olarak nitelenmesi dikkat çekmektedir (*Ulus* gazetesi, 16 Eylül 1935, 1). 17 Eylül 1935 tarihli haberin girişinde de Sovyet heyetin tören için Kayseri’ye gelişi hakkında bilgi verilirken, Sovyet ve Türk heyetlerinde kimlerin bulunduğu dair yorumsuz bilgi verilmiştir (*Ulus* gazetesi, 17 Eylül 1935, 1).

18 Eylül 1935 tarihli haberde ise girişte okuyucunun duygularına hitap edilmiştir. N. Baydar tarafından hazırlanan haberde, Kayseri Bez Fabrikasının temel atma töreninden söz edilmiştir: “Geçen yıl, mayısın sıcak bir gününde, Başbakan’ın dört yanını sarmış, çoluklu çocuklu, çarşafli mölonlu bir küme halinde, uçsuz bucaksız tarlalar arasından, kül rengi toprakları havaya kaldırarak, çıplak bir barakaya ve bomboş bir genişlik ortasında halılarla süslenmiş tahta bir kürsüye doğru ilerlediğimizi hatırlıyorum.” (*Ulus* gazetesi, 18 Eylül 1935, 1). Girişte yer alan “çoluklu çocuklu, çarşafli mölonlu” ifadeleri, halkın hiçbir ayırım güdülmeden tamamının bu fabrikaya gösterdiği ilgiyi anlamak bakımından önemlidir. Ayrıca, “çıplak bir baraka”, “kül rengi topraklar”, “bomboş bir genişlik ortasında halılarla süslenmiş tahta bir kürsü” sözleri ile bir yıl sonra kat edilen yolu elde edilen başarıyı anlatmak için bir hazırlık yapılmıştır. Ayrıca, gerek *Cumhuriyet* gerekse *Ulus* gazetelerinde, ana olayın ne olduğu haberin giriş kısımlarında sunulan bilgiden anlaşılmaktadır.

4.1.2. Şematik Çözümleme

Şematik çözümleme kapsamında, ana olayın sunumunda verilen ardaalan ve bağlam bilgisinden ve haber kaynaklarının kimler olduğundan söz edilecektir.

Ardalan ve Bağlam Bilgisi Açısından Değerlendirme

Cumhuriyet ve *Ulus* gazetelerinde yer alan haberlerde Kayseri Bez fabrikasının açılışından evvel yaşanan gelişmelere dair bilgi verilip verilmediği ve bu bilginin içeriği ve niteliği bu kısımda değerlendirilecektir.

Cumhuriyet gazetesinde yer alan haberlerden 17 Eylül 1935 tarihinde yayınlanan haberde ara başlık olarak verilen “Endüstri programımız” adı altında, Ekonomi Bakanı Celal Bayar’ın nutkundan bir kesit yer almaktadır. Bayar memleketin sanayileşmeden evvel hammaddelerini yok pahasına sattığını, mamulleri de o nispette pahalıya satın aldığını ifade etmiştir. Yine memlekette amelenin işsiz, çiftçinin meyus olduğunu açıklamıştır. Bayar sanayileşme ile birlikte, işçinin sayısının arttığından, ihtiyaca kafi gelmediğinden, iptidai maddelerin satılmasında müstağni bir vaziyet alındığından söz etmiştir.

Haberde yer alan bu açıklamalar, geçmişle o gün arasında yapılan karşılaştırmalarla Kayseri Bez Fabrikası gibi Türkiye’de açılan fabrikaların, memleketin terakkisindeki önemine, medeni sahada gösterilecek tekamüle vurgu yapmaktadır. Ayrıca haberde ilk olarak Bakırköy Bez Fabrikası’nın açıldığına da değinilmiş, Sanayileşmenin Kayseri ile sınırlı kalmayacağı konusunda okuyucu bilgilendirilmiş, bu konudaki kararlılık ifade edilmiştir (*Cumhuriyet* gazetesi, 17 Eylül 1935, 8).

Aynı haberde Celal Bayar'ın Türk Sovyet ilişkilerinin tarihine ilişkin yaptığı açıklamalara da yer verilmiştir. “Sovyet dostluğu” ara başlığı altında Bayar'ın, “...Fakat aynı zamanda çoktan beri kalbimizde yaşayan Sovyet dostluğunu da temsil ediyor. O dostlukta ki, arkadaşlar, hepimiz bilirsiniz ârizi olarak meydana gelmiştir. Her iki memleket ulusal mukadderatlarına hakim olmak için davalarını, gayelerini tahakkuk ettirmek için yüksek mücadeleye atıldıkları zaman birbirlerini işbaşında bulmuşlar ve birbirlerine ellerini uzatmışlardır. Biz dost eli daima sıktık, sıkmakta devam edeceğiz. Bilirsiniz yurddaşlarımız bu dostluğun membaı asildir. Bunun membaı her iki milletin Cihan sulhuna hizmet etmektedir.” cümleleri, Sovyet dostluğunun tarihine işaret etmektedir. Sovyet dostluğunu sanayileşme programı ekseninde başlamadığını, tarihini daha eski olduğunu ifade eden bu sözler, özellikle Kurtuluş Savaşı'na işaret etmekte ve milli mücadele döneminde Sovyet Rusya'dan alınan desteğe dikkat çekmektedir. Haberde Sovyet dostluğu çerçevesinde, fabrikanın temelini atıldığı güne de vurgu yapılmış, İsmet İnönü'nün Sovyetlerin fabrikaları kurmak için kendi memleketlerinde olduğundan daha fazla dikkatli ve temiz olduklarını söylediğine değinilmiştir. Bu bakımdan da Kayseri Bez Fabrikasının, açıldığı güne gelindiğinde, herkesi memnun edecek, görenlerin gözlerini kamaştırarak, Türk-Sovyet dostluğunun bir abidesi, tüm dünyada görenlerin hayretini celbeden, Sovyet sanayinin en parlak misali olduğuna vurgu yapılmıştır.

Özetle bu haberde hem Sovyet ilişkilerinin hem de Kayseri Bez fabrikasının geçmişinden bahsederek, hem kurulan ilişki hem de fabrika yüceltilmiştir (*Cumhuriyet* gazetesi, 17 Eylül 1935, 8).

Ulus gazetesinde de yayınlanan kimi haberlerde ardalın ve bağlam bilgisi verilmiştir. 16 Eylül 1935 tarihli haberde “Kayseri kombinası hakkında dün Ankara radyosunda verilen konferanstır:” ara başlığı altında, Kayseri kombinasının Bakırköy bez fabrikasından sonra ikinci işletmeye açılan endüstri kuruluşu olduğu belirtilmiş, bu münasebetle endüstri programının ekonomi siyasasındaki ve sosyal manadaki etkisi üzerine durulmak istenmiş, inkılaplardan bahsedilerek, Kayseri kombinasının inkılaplar ile bağıntısı kurulmuştur. Her inkılabın bir tarih mahsulü olduğundan, bir fikir sistemine dayandığından, fikir sistemlerinin de içinde bulunulan cemiyetten doğduğundan söz edilen haberde, Atatürk'ün devletçilik anlayışından da bahsedilmiştir. Atatürk'e göre devletçilik, fertlerin hususi faaliyetlerini esas almakla birlikte büyük bir milletin, geniş bir memleketin ihtiyaçlarını göz önünde tutmaktır. Bu bakımdan Türk inkılabının ekonomik siyasa sistemi olarak benimsenen devletçiliğin, tarihi şartların bir meyvesi olduğu, inkılap ideolojisinin ekonomi alanındaki aktif tezahürünün misalinin de beş yıllık endüstri programı olarak kabul edilmesi gerektiği haberde açıklanmıştır. Bu açıklamalardan yola çıkılarak inkılaplar ile Kayseri Bez fabrikası arasında kurulan bağın, ekonomik siyasa açısından ulvi bir konuma getirildiği belirtilebilir.

Haberde on beş ay evvel Kayseri ovasının çıplak, soluk bir bozkır iken, artık insan kalabalığı taşıdığı; vahşi bozkırın yerini artık şen bir yüzün aldığı; on beş ay evvel tarım mıntıkası olan Orta Anadolu'nun bu mütevazi şehrinin inkılapçı bir hamle ile çehresini

değiştirdiği de aktarılmıştır. İnkılapların toplumu şen eden bir yanının olduğuna yapılan vurgu haberde, Kayseri Bez Fabrikası üzerinden anlatılmıştır (*Ulus*, 16 Eylül 1935, 1, 5).

Ulus gazetesinde yayınlanan 17 Eylül 1935 tarihli haberde de ardalın ve bağlam bilgisine başvurulmuştur. Bu haberde, *Cumhuriyet* gazetesinin 17 Eylül 1935 tarihli ve “Kayseri fabrikası dün büyük törenle açıldı” başlıklı haberinde olduğu gibi Kayseri Bez fabrikasının açılış töreninde Ekonomi Bakanı Celal Bayar’ın yaptığı konuşma aynen aktarılmıştır. Bu bakımdan haberde, Kayseri Bez Fabrikası’nın memleketin terakkisindeki önemine değinilirken ve Türk-Sovyet ilişkilerinin tarihi hakkında da bilgi verilmiştir.¹⁰ Haberde *Cumhuriyet* gazetesinden farklı olarak, Celal Bayar’ın Türkiye’nin üç-dört yıl evvelki tüm rekoltesinden bahsettiği kısımlar da bulunmaktadır. Bayar, Türkiye’nin üç-dört yıl evvel tüm rekoltesinin 80-90 bin arasında olduğunu, fabrikaların kurulmasıyla bu rakamın 140 bine ulaştığını açıklamıştır. Böylece köylünün malının fiyatının da normal seviyelere yükseldiği aktarılmış, fabrikaların ülke ekonomisine yaptığı katkıdan bahsedilmiştir (*Ulus* gazetesi, 17 Eylül 1935, 5).

Ulus gazetesinde yayınlanan 18 Eylül 1935 tarihli haberde ise N. Baydar’ın açıklamaları önemli bir yer tutmaktadır. Haberde, N. Baydar’ın Kayseri’de Bez fabrikası yapılan mevkiin bir yıl öncesi ve sonrası arasında karşılaştırma yapılarak, topluma başarılan işin büyüklüğü telkin edilmiştir (*Ulus* gazetesi, 17 Eylül 1935, 1, 5).

Cumhuriyet ve *Ulus* gazetelerinin verdikleri ardalın ve bağlam bilgileri, Türk-Sovyet dostluğu, Kayseri Bez Fabrikasının ekonomik terakki, inkılâplar konusundaki yerini anlatmak için verilmiştir. *Cumhuriyet* gazetesinde yer alan haberlerden birinde, *Ulus* gazetesinde yer alan haberlerin ikisinde ardalın ve bağlam bilgisi bulunmaktadır.

Haber Kaynakları ve Alıntı Kullanımı

Cumhuriyet ve *Ulus* gazetelerinde yayınlanan haberlerde kullanılan kaynaklar aşağıda tablo halinde verilmiştir.

Tablo 3: *Cumhuriyet* Gazetesinde Yayınlanan Haberlerin Kaynakları

<i>Tarih</i>	<i>Haberin Başlığı</i>	<i>Haberin Kaynağı</i>
16 Eylül 1935	Dost Sovyet Heyeti	Muhabir
17 Eylül 1935	Kayseri fabrikası dün büyük törenle açıldı	Muhabir, Halk evi başkanı Naci, Sovyet heyetinden Gordiyaf, Mehdi Said Eken, Celal Bayar
18 Eylül 1935	Misafir Sovyet heyeti fabrikaları geziyor	Muhabir, Sovyet Dış işleri komiserliği, Sovyet Dış işleri komiser yardımcısı N. Krestinski (Tebrik telgrafi), Dış İşleri Bakanı vekili Şükrü Kaya

¹⁰ Haberde bu bağlamda verilen ardalın ve bağlam bilgisi, aynı nutuktan doğrudan alıntı yapılması sebebiyle, *Cumhuriyet* gazetesinde yayınlanan 17 Eylül 1935 tarihli ve “Kayseri fabrikası dün büyük törenle açıldı” başlıklı haberi ile örtüşmektedir.

19 Eylül 1935	Kayseri kombinasının açılmasından intibalar	-
---------------	---	---

Cumhuriyet gazetesinde yer alan haberlerde kaynak olarak Türkiye Cumhuriyet iktidarını temsil eden isimler ve Sovyet Dış işleri memurları bulunmaktadır. Kaynakların sözlerinin doğrudan alıntı şeklinde verildiği haberlerde, Celal Bayar'ın açılış nutku aynen yayınlanmıştır. Ayrıca gerek Sovyet gerekse Türk heyetinden gönderilen tebrik telgrafları da haberde direkt kullanılmıştır. Gazetenin kendi muhabirlerini de kaynak olarak kullandığı olmuştur. Gazete haberlerde kendi muhabirlerini, Sovyet Heyeti ve Kayseri'deki açılış törenine ilişkin yorumsuz, açıklayıcı bilgi verirken kullanmıştır.

Tablo 4: *Ulus* Gazetesinde yayınlanan Haberlerin Kaynakları

<i>Tarih</i>	<i>Haberin Başlığı</i>	<i>Haberin Kaynağı</i>
16 Eylül 1935	Devletçiliğin büyük utkusu: Kayseri kombinası	Muhabir, Ankara Radyosu
17 Eylül 1935	Kayseri kombinası dün büyük törenle açıldı	Muhabir, Celal Bayar, İsmet İnönü, Sovyet Rusya Halk Komiseri V. Molotof
18 Eylül 1935	Erciyaşın Gölgesinde	N. Baydar, Krestinski, Şükrü Kaya
19 Eylül 1935	Kayseri kombinası nasıl açıldı?	-

Ulus gazetesinde yayınlanan haberlerin kaynakları da Türk ve Sovyet siyasi iktidarının temsilcileridir. Kaynaklardan yapılan alıntılar doğrudan aktarılmıştır. *Cumhuriyet* gazetesinde olduğu gibi Celal Bayar'ın nutku, tarafların tebrik telgrafları gazetede aynen aktarılmıştır. Bu durum, okuyucu nezdinde sürecin başarısını kanıtlar niteliktedir. Gazetenin kendi muhabirlerini kaynak olarak kullandığı da olmuştur. Muhabirler, açılış sürecine ilişkin açıklayıcı yorumsuz bilgiler vermişlerdir.

Her iki gazetede yer alan aynen aktarmalar, gazetelerin siyasi iktidarın söylemlerinin aracısız taşıyıcısı olduğunun bir göstergesidir.

4.2. Mikro Yapısal Çözümleme

Mikro yapısal çözümleme kapsamında, haber metinlerinde yer alan cümlelerin yapısı, sözcük seçimleri, cümleler arası karşıtlık ve nedensellik ilişkileri, kanıtlayıcı belgeler incelenecektir.

4.2.1. Sentatik Çözümleme

Sentatik çözümleme kapsamında gazetelerde yer alan haberlerde kullanılan cümlelerin aktif-pasif, basit karmaşık yapısı üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Cumhuriyet gazetesinde yer alan haberlerde metin basit cümlelerden oluşmakta ve karmaşık bir yapı arz etmemektedir. Cümlelerde pasif kullanımlar mevcuttur; ancak burada haberin öznesini maskelemek amaçlanmamıştır. Örneğin *Cumhuriyet* gazetesinde yer alan bir haberdeki, "Kayseri kombinasının açılma töreninde bulunacak olan Sovyet Rusya ağır endüstri komiser yardımcısı M. Piatokofun başkanlığındaki heyet, bugün eksprese bağlanan

özel vagonla Ankara'ya gelmiş, istasyonda Ekonomi Bakanı Celal Bayar, İlbay ve Şarbayla Sümerbank, Dış işleri Bakanlığı işyaları, Sovyet Büyükelçisi Karahan, Sovyet Büyük Elçilik işyaları tarafından karşılanmışlardır. Sayın konuklarımız Ankara'da misafir edilmişlerdir.” (*Cumhuriyet* gazetesi, 16 Eylül 1935, 1) cümlesi edilgen çatılı fiille kurulmuştur; ancak bu kullanım bir maskeleye amacı taşımamaktadır.

Haberlerde Türk ve Sovyet yetkililerin nutuklarından ya da telgraflarından direkt yapılan alıntılar da cümle yapısı bakımından basittir.

Ulus gazetesinde yer alan haberlerdeki cümleler basit ve aktif yapıdır. Yalnızca “Erciyaşın gölgesinde” başlıklı N. Baydar tarafından hazırlanan haber yazıda, hikaye edici bir dil kullanılmış, dramatizasyon yapılmıştır. Haberde geçen, “...Gene hatırlıyorum ki başbakan o kürsüye çıkmış, bir yandan Kayseri istasyonuna, öte yandan doğudaki dağlara kadar uzanan boşluğa ileriye çok iyi gören keskin bakışlı gözlerini dikerek: ‘...Bir yıl sonra, buraya gelenlerin gözlerini kamaştıracak olan büyük eser...’ diye başladığı sözlerini biraz sonra kendi eliyle temelini attığı dokuma fabrikasının nasıl bir kurum olacağını, nasıl çalışıp, neler yapacağını anlatarak bitirmişti.” cümlelerinden de anlaşılacağı üzere okuyucunun duyguları harekete geçirilmeye çalışılmıştır. Bu sebeple haberde devrik cümleler ve gerek nesnelere, gerekse fiilleri niteleyen çok sayıda kelime kullanılmıştır. Kayseri kombinasını yücelten bilgilerin verildiği haberde, okuyucunun zihninde kombinaya ilişkin bir canlandırma yapılmıştır (*Ulus* gazetesi, 18 Eylül 1935, 1, 5).

Gazetelerde yayınlanan haberlerde daha çok aktif yapı cümleler kullanılarak özne, CHP ve Sovyet heyeti olarak gösterilmiştir. Gazetelerde kullanılan cümlelerin basit ve karmaşık olmayan yapısı da, toplumun Kayseri kombinasının ve siyasi iktidarının devletçi ekonomik siyasasının önemini, değerini kolayca anlaması; sürece ve siyasi iktidara destek vermesinin sağlanması bakımından önemlidir.

4.2.2. Bölgesel Uyum

Bölgesel uyum başlığı altında, haber metinlerinde yer alan karşıtlıklar üzerine bir değerlendirme yapılmıştır. Gerek *Cumhuriyet*, gerekse *Ulus* gazetelerinde haber metinlerinde yer alan karşıtlıklar Sümerbank Kayseri kombinasının kurulmadan önce ve kurulduktan sonra Kayseri’de yaşanan sosyal ve ekonomik koşullar üzerinden kurulmuştur. Ayrıca, Sovyet Rusya’nın kombinanın açılmasında verdiği destekten de bahsedilmiş, bu desteğin iki ülkenin münasebetlerinin geleceğine yapacağı etki arasında da bir nedensellik bağı kurulmuştur.

Cumhuriyet gazetesinde yer alan “Kayseri fabrikası dün büyük törenle açıldı” ana başlıklı haberin alt başlığı “Bu açılış bütün yurd için ekonomik alanda dönüm noktası olacaktır” şeklindedir. Aynı haberde giriş kısmında, “Büyük kombinanın açılış töreni yalnız Kayseri halkı için değil, bütün yurd için ekonomik alanda bir dönüm noktası olarak anılacaktır.” (*Cumhuriyet* gazetesi, 17 Eylül 1935, 1) cümlesi de yer almaktadır. Bu iki cümle Kayseri kombinasının yurdun dünü ve bugünü arasında meydana getireceği ekonomik gelişmeyi ortaya koymak için kullanılmıştır. Yine haberin giriş kısmında, kombinanın açılması için Sovyet heyetinin getirdiği altın anahtardan söz edilmiştir: “Belediye namına söylev veren Halk evi başkanı Naci büyük kombinanın altın anahtarlarını getirmiş olan heyete samimi duygularını anlattı ve Kayseri’ye şeref veren Sovyet Heyetiyle Karahan yoldaşa da saygılarını sundu.” (*Cumhuriyet* gazetesi, 17 Eylül 1935, 1). Bu cümle, Kayseri kombinasının

açılabilmesi ve Sovyet Rusya arasındaki nedensellik bağına kurmakla beraber, yurdun ekonomik gelişimi ile Sovyet desteği arasındaki münasebeti de ortaya koymakta, bu gelişimi Sovyet Rusya'ya bağlamaktadır.

Aynı haberde endüstrileşme ve endüstrileşmeme arasındaki karşıtlık da memleketlerin refahı çerçevesinde değerlendirilerek bir nedensel ve işlevsel bağ kurulmuştur. Celal Bayar'ın nutkunun doğrudan aktarıldığı haberde, Bayar'ın cümleleri dikkat çekmektedir: “Sadece tarım sahasında çalışan memleketlerin akıbetlerini görüyoruz. Şu veya bu nazariyeye bağlanarak hammaddeci kalmak lazım mıdır, değil midir münakaşasına girmek benim nazarımda ahmaklığın ta kendisidir. ...yalnız hammaddeci olmakla iktifa eden memleketlerin akıbetleri çok fecidir ve çok feci olmuştur.” (*Cumhuriyet* gazetesi, 17 Eylül 1935, 8). Haberde yer alan bu cümleler ile yalnızca tarım sahasında çalışmanın ve yalnızca hammaddeci olmanın memleketlerin geleceği için feci bir durum olduğu belirtilerek endüstrileşmenin önemi konusunda telkin yapılmıştır.

Cumhuriyet gazetesinde yer alan “Misafir Sovyet Heyeti fabrikaları geziyor” başlıklı haberde de Kayseri Bez fabrikası ile Türk hükümetinin endüstriyel başarısı hakkında nedensel bir bağ kurulmuştur. N. Krestinski'nin aynen yayınlanan tebrik telgrafındaki şu cümle önemlidir: “Türk hükümetinin endüstri alanındaki büyük başarısının bir delili olan Kayseri bez fabrikasının açılma töreninin yapılması münasebeti ile en hararetli tebriklerimi sunarım.” (*Cumhuriyet* gazetesi, 18 Eylül 1935, 5).

Haberde Sovyet dış işleri komiserliğinin bir diyeti de doğrudan aktarılmıştır. Komiserliğin verdiği mesaj, Türk-Sovyet ilişkilerinin sıcaklığı ve geleceği hakkında bilgi vermektedir: “Kayseri kombinası ile Nazilli'de kurulmasına başlanan kombinanın iki memleket arasındaki siyasal, ekonomik ve kültürel ilgilerin bundan sonraki genişlemesine daha çok yarayacağını kuvvetle umuyoruz” (*Cumhuriyet* gazetesi, 18 Eylül 1935, 5).

Cumhuriyet gazetesinde yer alan ve bölgesel uyum çerçevesinde, karşıtlık ve nedensellik bağına göre değerlendirildiği haberlerde, Kayseri kombinasının yurdun ekonomik gelişimine yaptığı katkı, Sovyet Rusya'nın desteğinin Türk-Sovyet ilişkilerinin olumlu bir biçimde gelişmesine etkisi, endüstrielleşmenin memleketin refahı için önemi üzerinde durulduğu ortaya konmuştur.

Ulus gazetesinde bölgesel uyum perspektifinde gerçekleştirilen ve nedensellik ve karşıtlık ilişkisi bağlamında yapılan incelemede, *Cumhuriyet* gazetesi ile benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Gazetede yer alan bir haberde, “Devletçiliğin büyük utkusu: Kayseri kombinası” ana başlığı ve “Bugün törenle açılacak olan kombina, ekonomik erkinliğimizin sağlam temellerinden biri olacaktır” alt başlığı kullanılmıştır (*Ulus* gazetesi, 16 Eylül 1935, 1). Kayseri kombinası, ana başlıkta devletçiliğin büyük zaferi ile alt başlıkta ekonomik erkinlikle nedensel bir bağ kurularak ilişkilendirilmiştir.

Aynı haberde, Kayseri kombinası hakkında Ankara radyosunda verilen konferans da aynen aktarılmıştır. Bu konferansın içeriği inkılâplardır. İnkılâp ideolojisinin ekonomi alanındaki aktif yapısı ve değiştirici tezahürünün beş yıllık endüstri programı olduğunun açıklandığı haberde, “Ekonomide ulusa müşterek amaçlar tespit eden ve ulusu bu amaçların gerçekleşmesine doğru birlikte sevk ve idare eden endüstri programının Kayseri'de realize

ettiği eser, devletçiliğin ekonomideki zaferinin çelik bir ifadesidir.” denilmiştir (*Ulus* gazetesi, 16 Eylül 1935, 5). Haberde yer alan bu söylemler, beş yıllık endüstri programını inkılâp ideolojisinin bir sonucu, Kayseri kombinasını da endüstri programının bir sonucu olarak göstermiş; Kayseri kombinasını devletçiliğin çelik bir ifadesi şeklinde göstermiştir.

Haberde Kayseri kombinası ile Kayseri'nin değişen çehresine de değinilmiştir. “15 ay evvel bir tarım mıntıkası olan Kayseri bugün bir endüstri merkezidir. Orta Anadolu yaylasının bu mütevazi şehri inkılâpçı bir hamle ile çehresini nihayet 15 ayda değiştirdi.” (*Ulus* gazetesi, 16 Eylül 1935, 5) cümleleri kombina ve Kayseri arasındaki bağı ortaya koymaktadır.

Ulus gazetesinde de *Cumhuriyet* gazetesinde olduğu gibi, Kayseri kombinasının açılış töreninde dönemin Ekonomi Bakanı Celal Bayar'ın nutku, Türk ve Sovyet yetkililerin birbirlerine gönderdikleri tebrik telgrafları aynen yayınlanmıştır. Bu bakımdan, bu nutuk ve telgraflarda geçen Türk-Sovyet ilişkilerine, Kayseri kombinasının yurdun ekonomik ilerlemesindeki etkisine, endüstrileşmenin önemine değinen haberlerdeki söylemler *Ulus*'ta da yayınlanmıştır (*Ulus* gazetesi, 17 Eylül 1935, 5).

4.2.3 Sözcük Seçimleri

Sözcük seçimlerine ilişkin inceleme yapılırken, Kayseri kombinasının tanımlanması, Türk-Sovyet ilişkileri, inkılâplar ve devletçi politikaların hangi sözcükler seçilerek anlatıldığı ortaya konulacaktır.

Kayseri kombinası tanımlanırken gazetelerde aşağıdaki sözcükler seçilmiştir:

Kayseri Kombinasının Tanımlanması	
<i>Cumhuriyet</i>	<i>Ulus</i>
Abide	Ekonomik erkinlik
Mekteb, neşe ve sıhhat kaynağı	Devletçiliğin ekonomideki zaferi
Ekonomik dönüm noktası	Devletçiliğin büyük utkusu
Canlı bir eser	Endüstri anıtı
Sovyet sanayiın parlak misali	Gözleri kamaştırarak eser
	Canlı bir eser
	Sovyet sanayiın parlak misali
	Abide
	Ulusal ihtiyaçlar-modern teknikler
	Hayran hayran izlenen bina
	Paris'teki Etüval Utku Anıtı, İstanbul'daki Beyazıt Alanının anıtsal kapısı
	Erciyaş büyüklüğünde eser

Gazetelerde Kayseri kombinası tanımlanırken kombinayı yüceltecek ifadelerin kullanılması tercih edilmiş; benzetmeler, mübalağalar yapılmıştır. Kombina yurdun ekonomik erkinliği, zaferinin sebebi olarak gösterilmiş, endüstri anıtına, gözleri kamaştırarak bir esere, abideye benzetilmiştir. Yalnızca üretim yapılan bir binadan ibaret olmayan kombina; mektepleri, sosyal ve sportif faaliyetlerin yapılabileceği tesisleri ile neşe ve sıhhat kaynağı olarak ifade edilmiştir. Ayrıca kombina tanımlanırken mübalağalar da yapılmış, Paris'teki

Etüval Utku Anıtı, İstanbul'daki Beyazıt Alanının anıtsal kapısı, Erciyes Dağı büyüklüğünde bir eser olarak anlatılmıştır.

Türk inkılabları ve devletçilik politikaları ile ilişkilendirilen Kayseri kombinası, Türk inkılablarının ekonomik alandaki tezahürü, devletçi politikaların en büyük zaferi şeklinde gösterilmiştir.

Türk-Sovyet ilişkilerini anlatırken gazetelerde aşağıdaki sözcükler seçilmiştir:

Türk-Sovyet İlişkilerinin Anlatılması	
<i>Cumhuriyet</i>	<i>Ulus</i>
Dost Sovyet Heyeti	Dostluk
Dostluğun membaı asildir, temizdir, saftır.	Sovyet tekniği ve mühendisleri ile el birliği
Türk-Sovyet elbirliği	Barışsever ve verimli işbirliği
	Dostluğun membaı asildir, temizdir, saftır.

Gazetelerde Türk ve Sovyet Rusya arasındaki ilişkinin, her haberde ve haberlerinde içeriğinde sıklıkla “dostluk” ilişkisi olduğu vurgulanmıştır. “Dostluk” kelimesi ise sarsılmaz, membaı asil, saf ve temiz olan biçiminde nitelenmiştir. Membaı temizliği cihan sulhuna dayanması ve milli mücadele döneminde yine Sovyet Rusya’dan görülen desteğe bağlanmıştır.

Haberlerde Kayseri kombinasından bahsedilirken de sıklıkla Sovyetlerin desteğinden söz edilmiştir. “Sovyet tekniği ve mühendisleri ile elbirliği”, “Sovyet sanayiın parlak misali”, “barışsever ve verimli işbirliği” sözleri bu desteği anlatırken kullanılmaktadır.

4.2.4. Kanıtlayıcı Belgeler

Cumhuriyet ve *Ulus* gazetelerinde haber retoriği açısından kanıtlayıcı belge olarak fotoğraf kullanılması tercih edilmiştir. Yayınlanan tüm fotoğraflar üzerinde yapılan incelemede, fotoğrafların Kayseri kombinası, dokuma fabrikasının iç kesim görüntüleri, açılış töreninden görüntüler, Sovyet ve Türk heyetinin temsilcilerine ait olduğu görülmektedir.

Kayseri kombinasına ilişkin yayınlanan fotoğraflarda, binanın ihtişamının sergilenmeye çalışıldığı görülmektedir. Ayrıca fabrikanın iç kesim görüntüleri de verilmiş ve yapılan üretimin boyutu gözler önüne serilmiştir:

Resim 1: Kayseri kombinası (*Ulus*, 17 Eylül 1935, 1; *Cumhuriyet*, 17 Eylül 1935, 1).

Kombinadaki dokuma fabrikası görüntüleri, üretimin başarısını okuyucuya telkin eder niteliktedir.

Resim 2: Fabrikanın iç kesim ve açılış töreni görüntüleri (*Ulus*, 18 Eylül 1935, 1).

Resim 3: Heyet dokuma yapan bir işçiyi izlerken (*Cumhuriyet*, 18 Eylül 1935, 5).

Gazetelerde fabrikanın açılış törenine ilişkin de fotoğraflar yer almaktadır. *Ulus* gazetesinde tam sayfa yayınlanan fotoğraflarda, yan yana asılmış Türk ve Sovyetler Birliği bayrakları, kurdele kesme töreni, tören için toplanmış kalabalık, öğrenci ve işçilerin geçiş töreni, Sovyet Rusya ve Türk heyeti temsilcilerinin yaptıkları denetlemelerden görüntüler yer almaktadır. Fotoğraflarda kalabalığın görüntüsünü almak üst, Sovyet ve Türk yetkilileri yüceltmek için alttan yapılan çekimler dikkat çekmektedir.

Resim 4: Açılış töreninden görüntüler (*Ulus* gazetesi, Eylül 1935, 18 Eylül 1935, 5).

Son olarak Türk-Sovyet dostluğunu okuyucu nezdinde pekiştirecek samimi görüntülerin yer aldığı heyetlerin fotoğraflarına da gazetelerde yer verilmiştir.

Resim 5: Sovyet heyeti karşılama görüntüleri (*Ulus* gazetesi, 16 Eylül 1935, 1).

Resim 6: Sovyet ve Türk heyeti görüntüsü (*Cumhuriyet* gazetesi, 16 Eylül 1935).

SONUÇ

Ulusallaşma, ekonomik alanda gerçekleştirilen inkılaplar ve devlet himayesinde ekonomik kalkınmanın izlerinin sürülebileceği Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası, erken Cumhuriyet döneminin en önemli kuruluşlarından. Kurulmasında aldığı finansal ve teknik destek dolayısıyla Türk-Sovyet ekonomik ilişkileri konusunda da bilgi sağlayan fabrika, gerek Kayseri'nin gerekse tüm yurdun ekonomik kalkınması için değerli görülmektedir.

Bu çalışmada, Kayseri Sümerbank Bez Fabrikasının açılışının dönemin iktidara yakın iki gazetesi *Cumhuriyet* ve *Ulus*'ta nasıl sunulduğu incelenmiştir. Bu inceleme ile haberler üzerinde söylem çözümlemesi gerçekleştirilerek, Kayseri Bez Fabrikasının memleketin ekonomik gelişimindeki rolünün, Türk-Sovyet ilişkilerinin, inkılapçılık ve devletçilik ideolojisinin gazetelerde nasıl aktarıldığı analiz edilecektir.

Araştırmada öncelikle makro yapısal çözümleme kapsamında tematik ve şematik çözümleme yapılmıştır. Tematik çözümlemede başlıklar ve haber girişleri ile ana olayın haber metninde sunumu incelenmiştir. Başlıklar üzerine yapılan incelemede *Cumhuriyet* gazetesinde yer alan başlıkların yorum içerdiği, Sovyet dostluğuna odaklandığı, içerik konusunda tam bir enformasyon sağladığı belirtilmelidir. Yalnızca bir haber başlığında enformasyon eksiltimine gidilmiştir. Ana başlığın “Dost Sovyet Heyeti”, alt başlığın “Ankara’da büyük törenle karşılandı. Kayseri kombinası bugün törenle açılıyor.” biçiminde olduğu haberde, ana başlık alt başlık ile okunduğunda anlam kazanmaktadır.

Ulus gazetesinde yayınlanan haberlerin başlıklarında yorum yapılmıştır. Başlıklar, Kayseri kombinasına odaklanmış, kombina ekonomik erkinliğin yüceltilmesinin, devletçiliğin utku olarak zikredilmiştir. Haberlerdeki ara başlıklarda ise, Türk-Sovyet dostluğuna değinildiği görülmüştür.

Haber girişleri ve ana olayın haber metninde sunumuna ilişkin ise, *Cumhuriyet* gazetesinde kombinanın açılış töreni için gelen Sovyet Heyeti ve heyetin seyahat bilgilerine yer verildiği ortaya konulmuştur. Ayrıca heyetin Türkiye’de açılan diğer fabrikaları da gezmesi hakkında yapılan bir haberde ürünlerin beğenildiğinden söz edilmiş ve okuyucuya üretim konusunda güven telkin edilmiştir. Girişte gelen heyetten temsilcilerin Türk-Sovyet dostluğu ile ilgili konuşmalarından kesitler alınarak bu dostluğun ön plana çıkarılmaya çalışıldığı da olmuştur. Gordiyef’in Türkçe “Yaşasın Sovyet Türk dostluğu” şeklinde sözlerini bitirdiğinden bahsedilmesi buna bir örnektir.

Ulus gazetesinde, girişlerde Sovyet heyetini karşılama töreninden ve heyetten kimlerin bulunduğundan söz edilmiştir. 18 Eylül 1935 tarihli haberde ise giriş kısmında, Kayseri Bez Fabrikasının temel atma törenine ilişkin okuyucunun duygularını hareket geçirecek bir üslupla açıklamalarda bulunulmuştur. Halkın hiçbir ayırım olmadan tamamının fabrikaya gösterdiği ilginin anlatıldığı girişte, “çoluklu çocuklu, çarşafı mōlonlu” ifadeleri dikkat çekmektedir. Ayrıca fabrika kurulmadan önce bölgenin “çıplak bir baraka”, “kül rengi topraklar” ifadeleri ile tanımlanması dikkat çekmektedir. Çünkü habere göre, fabrika bu toprakları neşelendirecek olandır.

Şematik çözümleme kapsamında ise, araldan ve bağlam bilgisi ile haber kaynaklarının kimler olduğu ve alıntı kullanımı ele alınmıştır. İncelemede, *Cumhuriyet* ve *Ulus* gazetelerinde endüstri programı çerçevesinde Kayseri Bez Fabrikası'nın memleketin ekonomik terakkisindeki önemine değindiği görülmüştür. Haberlerde fabrikanın kurulması birinci beş yıllık endüstri programına bağlanırken, bu program da devletçilik ideolojisi ile ilişkilendirilmiştir. *Ulus* gazetesinde ayrıca inkılaplarla ilgili Ankara radyosunda yayınlanan bir konferans da aynen aktarılarak, ekonomik alanda yapılan inkılapların ülke kalkınmasındaki önemine vurgu yapılmıştır.

Ayrıca her iki gazetede de fabrikanın açılmasında Sovyet Rusya'nın desteği birçok kez dile getirilmiştir. Türk-Sovyet ilişkilerinin membanın temizliğinden bahsedilen haberlerde, gelecekte kurulacak ilişkiler açısından bu fabrikanın kurulmasının önemi hakkında da bilgilendirme yapılmıştır.

Haber kaynağı ve alıntı kullanımı ile ilgili hem *Cumhuriyet* hem de *Ulus* gazetelerinde kendi muhabirlerinin yanı sıra iktidar mensuplarının, Sovyet heyeti temsilcilerinin kaynak olarak kullanıldığı ve kaynaklardan alınan bilginin doğrudan aktarıldığı bildirilmelidir. Her iki gazetede yer alan aynen aktarmalar, gazetelerin siyasi iktidarın söylemlerinin aracısız taşıyıcısı olduğunun bir göstergesidir.

Haberler üzerine gerçekleştirilen mikro yapısal çözümleme kapsamında ise, haber metinlerinde yer alan cümlelerin yapısı, sözcük seçimleri, cümleler arası karşıtlık ve nedensellik ilişkileri, kanıtlayıcı belgeler çerçevesinde bir inceleme gerçekleştirilmiştir.

Yapılan sentatik çözümlemede her iki gazetede de cümle yapılarının aktif, basit yapıları olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Pasif yapıları kullanılan haberler de olmuştur; ancak yapı kaynağı maskeleyen amacı taşımamaktadır. Haberler okuyucunun zorlanmadan bilgi sahibi olması, toplumun Kayseri kombinasyonunun ve siyasi iktidarın devletçi politikalarının önemini ve değerini anlaması, sürece destek vermesini sağlaması bakımından önemlidir.

Haberlerde yer alan cümleler arası karşıtlık ve nedensellik ilişkilerinin sorgulandığı bölgesel uyum başlığı altında ise, gerek *Cumhuriyet*, gerekse *Ulus* gazetelerinde haber metinlerinde yer alan karşıtlıkların Sümerbank Kayseri kombinasyonunun kurulmadan önce ve kurulduktan sonra Kayseri'de yaşanan sosyal ve ekonomik koşullar üzerine kurulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kombinasyonun yurdun ekonomik terakkisindeki değerine de ayrıca yer verilmiştir. Bununla birlikte Sovyet Rusya'nın kombinasyonun açılmasında verdiği destekten de bahsedilmiş, bu desteğin iki ülkenin münasebetlerinin geleceğine yapacağı etki arasında da bir nedensellik bağı kurulmuştur.

Sözcük seçimleri de bu ilişkileri ortaya koyacak şekilde yapılmıştır. Gazetelerde Kayseri kombinasyonu tanımlanırken kombinasyonu yüceltecek ifadelerin kullanılması tercih edilmiş; benzetmeler, mübalağalar yapılmıştır. Kombina yurdun ekonomik özgürlüğü, zaferinin sebebi olarak gösterilmiş, endüstri anıtına, gözleri kamaştıracak bir esere, abideye benzetilmiştir. Yalnızca üretim yapılan bir binadan ibaret olmayan kombina; mektepleri, sosyal ve sportif faaliyetlerin yapılabileceği tesisleri ile neşe ve sıhhat kaynağı olarak ifade edilmiştir.

Hatta mübalağa edilerek Paris'teki Etüval Utku Anıtı, İstanbul'daki Beyazıt Alanının anıtsal kapısı, Erciyes Dağı büyüklüğünde bir eser olarak anlatılmıştır. Türk inkılâpları ve devletçilik politikaları ile ilişkilendirilen Kayseri kombinası, Türk inkılâplarının ekonomik alandaki tezahürü, devletçi politikaların en büyük zaferi şeklinde gösterilmiştir.

Gazetelerde Türk ve Sovyet Rusya arasındaki ilişki ile ilgili de ilişkinin sıklıkla “dostluk” kelimesi ile birlikte kullanıldığı tespit edilmiştir. “Dostluk” kelimesi ise sarsılmaz, membaı asil, saf ve temiz olan biçiminde nitelenmiştir.

Yapılan inceleme sonucunda Sovyet Rusya ile olan ilişkileri, devletçi politikaları, inkılapları; fabrika ve memleketin inkişafı arasındaki bağı yüceltip olumlayan bir söylem kullanan gazetelerin iktidarı koruyan ve siyasi, ekonomik politikaların toplum tarafından benimsetilmesini sağlayan bir niteliğinin bulunduğu ortaya konulmuştur.

KAYNAKÇA

Atatürk Diyor ki, “Basın”, Erişim Adresi: <https://www.ktb.gov.tr/TR-96477/basin.html>

AYDEMİR, Şevket Süreyya (1999). Tek Adam Mustafa Kemal (1922-1938), Cilt III, Remzi Kitabevi, İstanbul.

BALTA, Evren ve ÖZKAN, Behlül (2016). “Türkiye Rusya İlişkilerine Tarih ile Bakmak”, Boğaziçi Üniversitesi-TÜSİAD Dış Politika Forumu Araştırma Raporu.

BENHÜR, Çağatay (2008). “1920’li Yıllarda Türk Sovyet İlişkileri: Kronolojik Bir Çalışma”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı: 24, ss. 277-313.

ÇELİKPALA, Mitat (2019). “Bugüne Tarih Olarak Bakmak: Türkiye Rusya İlişkilerinin Serencamı ve Geleceği”, Dış Politika&Güvenlik, Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi.

ÇİFTÇİOĞLU, Ömer Metin (2008). “1945-1960 Döneminde Şekillenen Dünya Konjonktüründe Türkiye Ekonomisinin Gelişme ve Değişme Eğilimleri”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, İktisat Bilim Dalı Doktora Tezi, ss. 55.

EREN, Ali Asgar ve Serkan TUNA (2018). “Birinci Sanayi Planı Kapsamında Kurulan Sümerbank Dokuma Fabrikalarında Beslenme, Giyim, Kreş ve Okul Olanakları (1935-1950)”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı: 63, ss. 165-202.

ERTEM, Barış (2013). “İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri ve Türkiye’nin Amerika Birleşik Devletleri İle Yakınlaşmasına Etkileri”, Turkish Studies, Cilt 8/7, ss. 157-183.

İLKİN, Selim (2004). “Birinci Sanayi Planı’nın Hazırlanmasında Sovyet Uzmanların Rolü”, Cumhuriyetin Harcı, (Haz. İlhan Tekeli, Selim İlkin), Cilt 2, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss. 201-239.

İNÖNÜ, İsmet (2009). Hatıralar, (Haz. Sabahattin Selek), Bilgi Yayınevi, Ankara.

KAL, Nazmi (2016). Cumhuriyetin Sanayi Okulu: SÜMERBANK, 100. Ekonomik Forum, http://haber.tobb.org.tr/ekonomikforum/2016/266/100_105.pdf

KEPENEK, Yakup ve Nurhan YENTÜRK (2001). Türkiye Ekonomisi, Remzi Kitabevi, İstanbul.

KİPER, Mahmut (2006). “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Sanayi Politikaları ve Sümerbank”, Mühendislik Mimarlık Öyküleri-2, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, ss. 23-49.

KOÇTÜRK, O. Murat ve Meryem GÖLALAN (2010). “1923-1950 Türkiye Ekonomisinin Yapısal Analizi”, Üçüncü Sektöre Kooperatifçilik, 45, 2, ss. 48-65.

Kuruç, BİLSAY (1993). Belgelerle Türkiye İktisat Politikası, Cilt 2, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara.

MÜEZZİNOĞLU, Ersin (2018). “İsmet Paşa'nın 1932 Sovyet Rusya Ziyareti”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 20, Sayı: 2, ss. 249-260.

ŞAĞAN, Ali (2005). Birinci Sanayi Planı ve Türkiye'nin Kalkınmasına Etkileri (1933-1938), Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Atatürk İlkeleri ve İnkılap tarihi Anabilim dalı Yüksek Lisans Tezi, ss. 95.

TOKGÖZ, Erdiñç (2011). “Dünden Bugüne Türkiye-Rusya Ekonomik İlişkilerinde Üç Büyük Dönem”, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 1, Sayı: 1, ss.6-15.

TURAN, Şerafettin (2003). İsmet İnönü Yaşamı, Dönemi, Kişiliği, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Gazeteler

Cumhuriyet Gazetesi, “En büyük mensucat fabrikamız Kayseri fabrikasının temeli bugün atılıyor”, 20 Mayıs 1934, 1, 6.

Cumhuriyet Gazetesi, “İktisat savaşında yeni bir zafer”, “En büyük mensucat fabrikamızın temeli dün Kayseri’de merasimle atıldı”, 21 Mayıs 1934, 1, 6.

Cumhuriyet Gazetesi, “Kayseri bayram yapıyor”, 23 Mayıs 1934, 1, 5.

Cumhuriyet Gazetesi, “Dost Sovyet Heyeti”, 16 Eylül 1935, ss .1, 5.

Cumhuriyet Gazetesi, “Kayseri fabrikası dün büyük törenle açıldı”, 17 Eylül 1935, ss. 1, 8.

Cumhuriyet Gazetesi, “Misafir Sovyet Heyeti fabrikaları geziyor”, 18 Eylül 1935, ss. 1, 5.

Ulus Gazetesi, “Devletçiliğin Büyük Utkusu Kayseri Kombinasi”, 16 Eylül 1935, ss. 1, 5.

Ulus Gazetesi, “Kayseri kombinasi dün büyük törenle açıldı”, 17 Eylül 1935, ss. 1, 5.

Ulus Gazetesi, “Erciyaşın gölgesinde”, 18 Eylül 1935, ss. 1, 5.

Ulus Gazetesi, “Pazartesi günkü açılış töreninden türlü görüşler”, 18 Eylül 1935, ss. 6..